

גבולות היחידה: שמות פרק י"ז פסוקים ח'-ט"ז

נושא היחידה: מלחמת עמלק

מספר שיעורים לפי המתווה: 1

כתבה: נורית שלזינגר

כללי:

ביחידה זו נעסוק במלחמה הראשונה שאֵתה היה צריך עם ישראל להתמודד – המלחמה בעמלק. ביחידה זו אנו פוגשים לראשונה את דמותו של יהושע, שמופיע כאן כמפקד צבאי. בהובלתו, מנצחים בני ישראל את עמלק. את הצד הרוחני מוביל משה, שניצב על ראש הגבעה ומתפלל. בסיום המלחמה מופיע הציווי למחות את זכר עמלק.

פתיחה:

נפתח בשאלה: אילו היית ראש הממשלה, והיית יודע שצפוי קרב עם האויב, מה היית מכין לקראת הקרב? (התלמידים יענו. תשובות מצופות הן: חיילים, כלי נשק, תכנית לחימה...). היום נלמד על המלחמה הראשונה שאֵתה נאלץ עם ישראל להתמודד. נראה כיצד "ראש הממשלה" משה נערך למלחמה זו.

עיון בפסוקים:

חלק א' - המלחמה

נקרא את פסוקים ח'-ט':

"וַיָּבֵא עֲמֶלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אַנְשִׁים וְצֹא הֲלָחֶם בְּעֲמֶלֶק מִחָר אֲנֹכִי נִצֵּב עַל רֹאשׁ הַגְּבֻעָה וּמִטָּה הָאֱלֹקִים בְּיָדֵי.".

מה מכין משה לקראת המלחמה? אילו בעלי תפקידים מוזכרים בפסוק?

יהושע – מפקד הצבא

אנשים – חיילים

משה – מה תפקידו? - זאת נראה בהמשך.

נקרא את פסוק י':

"וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כְּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֶם בְּעֲמֶלֶק וּמֹשֶׁה אָהָרֹן וְחֹר וְעָלוּ רֹאשׁ הַגְּבֻעָה.".

כל אחד ממלא את תפקידו: יהושע עושה כדבר משה – לוקח חיילים ונלחם, ומשה עולה לראש הגבעה עם אהרון וחור (חור היה בנה של מרים). תפקידם עדיין אינו ברור.

נמשיך לפסוק י"א: "וַהֲיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבֹּר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבֹּר עֲמֶלֶק.".

נראה, אם כן, שלמשה יש תפקיד חשוב ביותר במלחמה – נראה שידי קובעות מי ינצח!

כיצד זה ייתכן?? האם משה עושה "קסם"?

נמשיך לקרוא:

פסוק י"ב: "וַיְדִי מֹשֶׁה כַּבָּדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיְשִׁימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאָהָרֹן וְחֹר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֶמּוֹנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ.".

נראה שהרמת הידיים של משה כל כך חשובה, עד שכאשר הוא מתעייף, מסייעים לו - העיקר שידיו יישארו למעלה: מושיבים אותו על אבן, ואהרון וחור תומכים בידיו, וכך מחזיקים את ידיו עד הערב ("בא השמש").

נשאל את התלמידים: האם נוח לשבת על אבן שעות רבות? – ברור שלא. אם כבר עוזרים למשה, מדוע לא שמו לו כרית נוחה?

נביא את הסברו של רש"י: **"ולא ישב לו על כר וכסת אמר ישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער"** – כל פעולותיו של משה מכוונות לכלל ישראל, הוא אֶתָם.

על הרמת הידיים של משה, שאלו חז"ל במשנה (ראש השנה פרק ג' משנה ח') את השאלה המתבקשת, וענו:

**"וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה?
אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את ליבם לאביהם שבשמיים - היו מתגברים, ואם לאו - היו נופלין".**

עכשיו נבין את תפקידו של משה: בעוד שתפקידו של יהושע היה צבאי, הרי שתפקידו של משה היה רוחני.

"ויהי ידיו אמונה" – ניתן לפרש מבחינה פיזית: דבר עומד וקיים (כך אבן עזרא) – כלומר, ידיו עמדו ביציבות. וניתן גם לפרש שהמילה "אמונה" מכוונת לאמונה בה' – ידיו היו פרושות בתפילה (כך אונקלוס: "והואה ידוהי פריסן בצלו", וכך רש"י: "ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמים בתפילה נאמנה ונכונה"). אך משה לא רק התפלל בעצמו, אלא ידיו המורמות מעלה הזכירו לעם להתפלל, לכוון את לבם לה', ואז ה' עזר להם לנצח. **משה לא עשה שום "קסם", אלא עורר את העם לתפילה ולאמונה.**

מדוע עלה משה לראש הגבעה?

לאור מה שהסברנו, הרי שחשוב היה שמשה יהיה במקום שבו כל העם יוכל לראותו, ובעקבות ההסתכלות עליו יכוונו כולם את לבם לשמים¹.

ומדוע לקח אתו משה את המטה?

ייתכן שהמטה עזר לעניין התפילה. כך, למשל, מסביר הספורנו, שהמטה המונף למעלה הראה לעם מתי משה מתפלל, כדי שהם יכוונו את לבם ויתפללו אתו. ואולי תפקידו של המטה היה אחר. באילו סיטואציות נתקלנו כבר במטה של משה? – בעשיית נסים (במכות מצרים, בים סוף). הרמב"ן מסביר שלכך שימש המטה גם כאן: "נטה ידו במטה להביא עליהם (-על עמלק) מכות דבר וחרב ואבדן". גם פירוש זה מראה, שבצד המלחמה הפיזית שניהל יהושע, התקיימה גם מלחמה עליונה, שאותה ניהל משה.

המלחמה הסתיימה בניצחון ישראל: **"וַיִּחַלֵּשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עִמְלֶק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרָב".**

חלק ב' - מחיית עמלק

¹ ניתן להרחיב יותר ולהביא את הרמב"ן, שמסביר שהימצאות משה בראש הגבעה אפשרה לו לראות את העם, ולעם – לראות אותו. הוא מביא מספר סיבות לחשיבות העניין: "...ועלה שם כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים עינו עליהם לטובה... וגם הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפילה ויבטחו בו ויוסיפו אומץ וגבורה... וראו את משה... פורש ידיו לשמים והם פורשים את ידיהם לשמים כשם ששליח ציבור מתפלל כך כל העם עונים אחריו".

לאחר המלחמה, ציווה ה' את משה לכתוב בספר (-אולי הכוונה לספר התורה, ואולי לספר אחר שכתבו בו דברים) על מלחמת עמלק, ולציין שה' מבטיח שִׁימחה את זכר עמלק מתחת השמים:

”וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֶאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זְכָר עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם”

את הדבר הזה צריך "לשים באזני יהושע". מדוע חשוב שדווקא יהושע ישמע ויהיה מודע לכך? כאן נרמז למשה, שיהושע הוא שיחליף אותו בהנהגת העם. הוא ייכנס אתם לארץ ישראל, ויצטרך לצוותם להילחם בעמלק.

לציון האירוע ושבועת ה', בונה משה מזבח וקורא לו "ה' נסי" – ה' עשה לנו נס. ומוסיף משה: **"כִּי יָד עַל פֶּסֶחַ מְלָחְמָה לְה' בְּעַמְלֵק מִדֶּרֶךְ”**. הרמת יד היא פעולה שמבטאת שבועה (כך, למשל, אצל אברהם, כאשר הוא מסרב לקחת רכוש ממלך סדום: "הרימותי ידי לה' א-ל עליון"). כאן ה' כביכול הרים את ידו בשבועה למחות את עמלק. (ניתן להדגים בכיתה – להרים את היד כלפי מעלה ולקרוא: "מלחמה לה' בעמלק מדור דור!")

מדוע הכעס על עמלק כל כך גדול? הרי במהלך הדורות, עמים רבים נלחמו נגד עם ישראל, וכלפי שום עם אין מצוות מחייה? – נשמע את רעיונות התלמידים. לאחר מכן, נביא את המשל שמביא רש"י בדברים כ"ה (על המילים "אשר קרך בדרך"): **משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף ע"פ שנכחה הקרה אותה בפני אחרים**. – הכעס על עמלק הוא כה גדול, כי הם היו הראשונים שהעזו בכלל לנסות להילחם בעם ישראל, ובעקבותיהם באו האחרים.² לאחר יציאת מצרים, כל העולם פחד מעם ישראל ומאלוקיו, ואף אחד לא העז להתקרב אל עם ישראל, ולאחר שעמלק התקרב ואמר לכולם שאין צורך להתרגש ושאין כאן עם מיוחד, באו בעקבותיו העמים האחרים.

הצעות להמחשה:

- כדאי להזמין ילדים להציג את משה, אהרון וחור על הגבעה. בהתחלה משה עומד ומרים את ידיו. מדי פעם ידיו "צונחות" למטה, ואז אהרון וחור קוראים: אוי, לא! עמלק מתגברים! אחר כך מושיבים את משה על אבן ומחזיקים את ידיו.
- אפשר לבקש מהתלמידים לנסח עבור משה תפילה להצלחת ישראל במלחמה.
- ניתן ורצוי לשיר עם התלמידים את דברי המשנה (המופיעים ברש"י) "וכי ידיו של משה...". יש למילים אלה מספר מנגינות. להלן קישור לביצוע השיר "וכי ידיו של משה... וכי נחש ממית..." על ידי מקהלת הילדים [פרחי לונדון](#). או בביצוע [צמד רעים](#).
- אפשר להמחיש את משל האמבטיה, ולהציג מלך שציווה להכין לפניו את האמבטיה הרתחת היותר בעולם, ואף אחד לא העז להתקרב, וכולם התפעלו והתרשמו - עד שבא אדם שהכניס רגל פנימה, והחל לצעוק מכאב, אך אחריו, המים כבר היו פחות חמים, וכולם כבר העזו להיכנס לתוך האמבטיה.

² בנספח ליחידה זו, יש הצעה לדף עבודה על משל זה.

מסרים והפנמה:

- במלחמה יש צורך גם בהתארגנות צבאית וגם בפעולה רוחנית כדי לנצח.
- פעולה רוחנית אינה "קסמים", אלא אמונה, ביטחון בה' ותפילה.
- מי שפוגע בעם ישראל – פוגע בעמו של ה', ולכן יש לו מלחמה עם ה'.

סיכום:

לראשונה, התמודדו בני ישראל עם מלחמה. בעזרת שילוב כוח צבאי תחת פיקודו של יהושע, יחד עם תפילה והדרכה רוחנית של משה – עם ישראל ניצח. אך האירוע לא הסתיים: ה' נשבע להעניש את עמלק ולמחות אותו מן העולם – "מלחמה לה' בעמלק מדור דור". עמלק הפך להיות סמל הרשע בעולם - רשע שאנו מחויבים להילחם בו ולהעבירו מן העולם.

מחיית עמלק

מדוע ה' רוצה למחות את זכר עמלק? מדוע הכעס על עמלק כל כך גדול?

המדרש הבא בא לענות על כך:

מִשָּׁל לְמָה הַדָּבָר דּוּמָה?

לַאֲמִבְטִיָּה רוֹתַחַת, שְׁלֹא הִיְתָה בְּרִיָּה יְכוּלָה לִירֵד לַתּוֹכָה.

בֶּן בְּלִיעֵל אַחַד, קִפֵּץ וִירַד לַתּוֹכָה.

אִף עַל פִּי שְׂנֵאָה – הֶקְרָה (קִירַר אוֹתָהּ) לַפְּנֵי אַחֵרִים.

אִף כִּר,

כְּשִׂיצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְנִקְרַע הַיָּם לַפְּנֵיהֶם, וְנִשְׁתַּקְּעוּ הַמִּצְרַיִם לַתּוֹכוֹ,

נִפְל פַּחַדָּם עַל כָּל הָאוֹמוֹת, שֵׁנָאֵמַר: "אִזְ נִבְהָלוּ אֱלוֹפֵי אֲדוּם".

כִּיּוּן שְׂבָא עִמְלֵק וְנִזְדַּוּג לָהֶם,

אִף עַל פִּי שְׂנֵטֵל אֶת שְׁלוֹ מִתַּחַת יְדֵיהֶם – הֶקְרַם לַפְּנֵי אוֹמוֹת הָעוֹלָם.

הַשְּׁלִימוּ אֶת הַטְּבֵלָה הַבָּאָה:

נמשל	משל
	אמבטיה רותחת
	לא היתה בריה יכולה לירד לתוכה
	בן בליעל

	קפץ וירד לתוכה
	נכוה

1. מה קרה לאמבטיה הרותחת לאחר שכן הבליעל קפץ לתוכה?

2. איזה נס מוזכר במדרש, כנס שעורר יותר מכול, את פחד האומות מפני עם ישראל?

3. מהיכן לקוחות מילות הפסוק "אז נבהלו אלופי אדום"?

4. לפי המדרש, מדוע מלחמת עמלק בעם ישראל נחשבת לדבר כל כך חמור?
